

Pintér Adrienn:

Az újvidéki Szerb Matica könyv- és zeneműtára, valamint magyar zenei állománya

Előjáróban mindenekelőtt bemutatnám könyvtárunk rövid történetét, annál is inkább, mert alapítására itt, a magyar földön került sor.

A Szerb Matica Könyvtára a legrégebb szerb könyvtár. 1826 januárjában Pesten, éspedig a Szerb Matica intézményének kebelében jött létre. Az akkori magyarországi szerbek nemzetiségi nyelvük és kultúrájuk intézményes fejlesztésének és ápolásának szükségességéből kiindulva hívták életre. A vázolt törekvések jegyében látott napvilágot 1824-ben a „Serbska ljetopis” („Szerb szemle”) c., közéleti és irodalmi folyóirat első száma. Rövidesen azonban anyagi válságba sodródott olyannyira, hogy megjelentetése is kérdésessé lett. A krízishelyzet áthidalása végett egy haladó gondolkodású, vagyonos szerb polgárcsoport 1826-ban Pesten megalapította a Szerb Maticát. A Magyar Tudós Társaság példájára a Maticát a szerbek tudományos társulatává kívánták tenni. Létrehozatalakor nagy jelentőségűek voltak mind a pénz-, mind pedig a könyvadományok. Az utóbbiak körében a legértékesebbek egyik a Matica későbbi elnökének és bőkezű patrónusának, Sava Tekelijának, azaz Thököly Szávának a magánkönyvtára. Az aradi születésű dúsgazdag földbirtokos egyébként tekintélyes összegekkel támogatta a Magyar Tudományos Akadémiát és a debreceni református kollégiumot; az említett tanintézetnek maga is növendéke volt.

A kultúrapártoló nemesúr tizenkét évvel később alapította meg a róla Thökölyánumnak nevezett diákotthont a pesti egyetemen tanuló szerb fiatalok számára. A korszerű kollégiumot végrendeletileg a Szerb Matica igazgatása alá vonta. Könyvgyűjteményének egy részét még ugyanabban az évben, tehát 1838-ban bocsátotta a Szerb Matica, illetve könyvtárának rendelkezésére. Gyűjteményének visszamaradt része özvegyének halála után jutott az intézmény birtokába.

Ugyancsak a szóban forgó esztendőben, pontosabban az 1838. augusztus 26-án tartott ünnepi ülésen Thököly Száva közművelődési intézménnyé nyilvánította a Szerb Matica könyvtárát. Ezt a dátumot idén immár nem kevesebb, mint 162 éves könyvtárunk születésnapjaként ünnepeljük.

A kultúrtörténeti viszonylatban mérföldkövet jelképező pesti szerb könyvtár a reformkori körülmények közepette lendületes fejlődésnek indult. Mintaképpül szolgáltak az akkorra már évszázados hagyományokra visszatekintő magyar könyvtárak.

A 48-as forradalom és szabadságharc leverése után a nemzetiségek helyzete megváltozott, aminek folytán Pest is elvesztette a magyarországi szerbség centrumával kapcsolatos szerepét. Újvidék viszont gazdasági és szellemi téren különösképpen a 19. sz. elején sokat fejlődött, s fokozatosan rangos szerb kultúrközponttá vált. A Matica Délvidékre költöztetésének igénye nőttön-nőtt. Az ebbéli vállalkozást többéves politikai huzavona előzte meg, mígnem a kultúrintézmény végül 1864-ben Újvidékre költözhetett. Pesten megkezdett nemes tevékenységét töretlenül folytathatta, hiszen új alapokmányának fő pontjában egyebek között ez olvasható: „Saját könyvtára számára beszerez szláv műveket, nemkülönben oly idegen irodalmi termékeket, melyek a szlávásra vonatkoznak.” A könyvtár az újabb adományoknak köszönhetően már a múlt század első felében a legjelentékenyebb szerb könyvtárrá vált.

A könyvtár állományát az intézmény megalakulásától kezdődően elsősorban egyetemi hallgatók vették igénybe, így a Szerb Matica Könyvtára nemcsak nemzeti, hanem egyszersmind első egyetemi könyvtárunk is.

1877-ben a kormányzat a Thökölyánomot kivonta a Matica gondnoksága alól, mégpedig arra az alapítói szándékra hivatkozva, hogy a diákotthon nem állhat Budapesten kívüli szervezet igazgatása alatt. A Matica csak évtizedek múltán, azaz 1945-ben vehette birtokába a jelzett évben egyébként is megszüntetett kollégium könyvtári állományát és Thököly Száva gazdag magánkönyvtárát.

A századvégen ismét virágkorát éli az újvidéki szerb könyvtár. Különösképpen Jovan Radonjic történész, neves belgrádi egyetemi tanár viselte a szívén a könyvtár sorsát, jövőjét és korszerűsítését. Ő vetette papírra a könyvtár első alapszabályzatát. Mindenekelőtt a szerb nyelvű könyvek, folyóiratok és hírlapok, a szerbséggel foglalkozó külföldi kiadványok, a vele a múltban és a jelenben közvetlen kapcsolatokat építő és ápoló nemzetekről szóló edíciók, továbbá más művelt nemzetek értékes műveinek begyűjtését szorgalmazta.

A 20. sz. két világháborúját a könyvtár szerencsés körülmények közrejátszása folytán sértetlenül túlélte. 1948-ban a Vajdaság központi könyvtárává nyilvánították. Könyvtárosai ekkor kapták kézhez az első szerbiai kötelezpéldányokat. 1965-től kezdődően valamennyi jugoszláv tagköztársaságbeli kötelezpéldányok rendszeresen érkeztek címére. 1954 óta helytörténeti gyűjteményt is működtet.

A könyvtár 1958-ban kivált a Szerb Matica intézményéből, s az önállósulás útjára lépett. Immáron négy évtizede, illetve az Újvidéki Egyetem megalakulása óta egyetemi könyvtári feladatkört is rendszeresen ellát. Vajdasági vonatkozásban központi könyvtári szerepkörű.

Könyvtárunk állománya gazdag és sokrétű. A könyvtári egységek száma meghaladja a 2.900.000-et; ebből 880.000 címszónyit tesz ki a könyvállomány, amelyen belül 200.000-nél több idegen nyelvű kiadványt tartunk számon, ezenfelül 28000 címszónyi hírlaptári egységet is a magunkénak mondhatunk. A különgyűjteményekben rendezett állomány példányszáma eléri az 520.000-et.

A könyvtár állományát elsősorban kötelezpéldány-szolgáltatás révén, valamint vásárlás és ajándékozás útján gyarapítjuk. Minthogy számos bel- és külföldi könyvtárral és kultúrintézménnyel állunk kapcsolatban, a csereszolgálat szintúgy jelentékenyen hozzájárul az állomány növeléséhez. A könyvtár fennállása óta több magánszemély és intézmény adományozta nekünk a könyvtárát, úgyhogy a Szerb Matica Könyvtárán belül szép számú hagyatékkönyvtár létesült.

1989-ben kezdetét vette a könyvtárállomány gépesítése. A jelzett időponttól beérkezett egységek nyomban az automatikus adatbázisba kerültek. A régebbi keletű anyag számítógépes feldolgozása folyamatban van, így a könyvtár állományának számottevőbb része egyelőre csak a cédulakatalógusban szerepel.

A számítógépes feldolgozás lehetővé tette, hogy gyorsabban és könnyebben jussunk hozzá a kívánt információkhoz. Amennyiben a keresett kiadványt illetően akár a legszerényebb betáplált adattal rendelkezünk is, könnyedén rátalálunk az adatbázisban. 1998-ban ALPHA SERVER számítógépet vásároltunk; ez most a központi számítógépünk. A Szerb Matica Könyvtára 1996-ban csatlakozott az Internetre, és így az elektronikus adatbázisunk, amely a

hazánkban a legtöbb adatot tartalmazza, mindenki számára hozzáférhető vált. Címe: BMS.NS.AC.YU.

A zeneműtár hosszú ideig önálló részlegként nem létezett, mivel a zenei nyomtatványokat monografikus kiadványokként kezelték és dolgozták fel, tehát gyakorlatilag egyesítve voltak a könyvekkel. 1967-ben született meg az az ötlet, hogy a könyvállományból elkülönítsék a kottákat és önálló gyűjteménybe sorolják a zenei anyagot. Ettől az évtől kezdődően küldik a hanglemezek kötelezpéldányait. A hangszalagok begyűjtése 1976 óta tart. A videoszalagok és CD-lemezek is most már több mint egy évtizede folyamatosan gyarapítják és színesítik a zeneműtári állományt. A zenei tárgyú kézikönyveket továbbra is a könyvállományban őrzik.

Pillanatnyilag a zeneműtári állomány 32000 egységből áll. Ebből mintegy 9600 kotta, 15900 hanglemez, 5600-nál több hangszalag, 150 videoszalag; a CD-lemezeink száma is meghaladja már a 400-at. A kották tényleges száma ennél nagyobb, mivel tekintélyes hányaduk még mindig a könyvállományban található, de idővel majd a zeneműtárba kerül.

A Könyvtárban nagy számú külföldi anyag található (146 országból, 120 nyelven!). Mivel a Vajdaság olyan terület, ahol több nemzetiség élt és él együtt, ennek megfelelőeképpen szép számú magyar nyelvű kiadvány is gazdagítja állományainkat. Így a magyar nyelvű kiadványok száma 28253, ebből 21432 magyarországi kiadás. 25688 címszónyi magyarországi kiadvány, beleértve a nem magyar nyelvűeket is, és 6386 magyar nyelvű hazai kiadvány áll az olvasók rendelkezésére.

A könyvállományon belül a zeneművészeti tárgyú könyvek száma 1412, ebből 37 magyar nyelvű.

A zeneműtárban 246 magyar nyelvű kotta található; 185 magyarországi, 81 pedig hazai kiadású.

Ezek az elektronikus adatbázisból nyert adatok korántsem teljeseek, minthogy csakis a már betáplált címszavakat sorolhattam fel. De, mint már említettem, az automatikus katalógizálás folyamatos, így a régebbi kiadványok zömmel még betáplálásra várnak, tehát jobbadán csak a cédulakatalógusban találhatók.

A zeneműtárban a hanglemezeknek és audiokazettáknak csak egy része van feldolgozva. A nagyobb része helyszűke miatt csomagokban áll a raktárban, s ez az állományrész hozzáférhetetlen marad mindaddig, amíg nem kapunk új raktárhelyiséget. Raktárterünk építése folyamatban van. Azután, mivel sokáig nem volt használható a zeneműtári állomány, cédulakatalógussal sem rendelkezünk, így nincs pontos adatunk arra vonatkozólag, hogy mennyi magyar zenei hangfelvétellel rendelkezünk.

A videoszalagok és CD-lemezek gyűjteménye újabb keletű. Egyelőre csak kötelezpéldány útján kapjuk őket, így még kis számban találhatók a könyvtárunkban. Valamennyit naprakészen feldolgoztuk, illetve az elektronikus adatbázisba tápláltuk.

Ismertetőm záradékaképpen mellékelem a könyvtári állományunk értékesebb darabjainak számító magyar zenei könyvek, kották és hanglemezek kivonatos jegyzékét.